

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ

**„НАЧЕЛА ДОБРЕ ВЛАДАВИНЕ – НАЧЕЛО
ПРАВНЕ СИГУРНОСТИ И НАЧЕЛО
ПРАВИЧНОСТИ“**

ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК - ПРОЈЕКАТ

Косовска Митровица
2018. године

НАУЧНО ИСТРАЖИВАЧКИ ПРОЈЕКАТ
*„Начела добре владавине – начело правне сигурности и начело
правичности“ за период 2016-2018. година*

Издавач:

Правни факултет у Приштини са привременим седиштем у Косовској
Митровици

За издавача

Проф. др Владан Михајловић, декан

Главни и одговорни уредник

Проф. др Владимир Боранијашевић, руководиолац пројекта

Секретар пројекта

Проф. др Јелена Беловић

Уређивачки одбор:

Проф. др Владан Михајловић
Проф. др Марија Крвавац
Проф. др Олга Јовић Прлаиновић
Проф. др Дејан Мирковић
Доц. др Саша Атанасов

Технички уредник

Младен Годоровић

Дизајн корица

Кварк Краљево

Штампа

Кварк Краљево

Тираж:

50 примерака

ISBN 978-86-6083-055-7

**Штампање овог зборника помогло је Министарство просвете, науке и
технолошког развоја Републике Србије**

Ирена БОЖИЋ*

341.67

ЗАБРАНА НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРАВУ

Апстракт: Једну од највећих претњи по човечанство данас представља нуклеарно оружје. Последице његових дејстава разорне су како по људе тако и по животну средину. Дозвољеност нуклеарних проби и употреба нуклеарног оружја питања су око којих у међународном праву још увек траје расправа. Још увек није донет међународни уговор који садржи изричиту забрану употребе нуклеарног оружја. Не постоји, на међународном плану, ни апсолутна забрана нуклеарних проби *per se*. Ипак, постигнути су одређени помаци у нуклеарном разоружању као и у стварању одређених зона које су заштићене од нуклеарних проби и употребе нуклеарног оружја.

Кључне речи: *нуклеарно оружје, нуклеарне пробе, Уговор о неширењу нуклеарног оружја, Уговор о забрани тестирања нуклеарног оружја у атмосфери, космосу и под водом, Међународни суд правде*

УВОД

Проблем дозвољености и употребе нуклеарног оружја представља једно од најсложенијих и најконтроверзнијих питања међународног права и међународне политике. Развој и употреба нуклеарног оружја представљају данас можда и највећу опасност за човечанство и свет имајући у виду његово разорно дејство као и неселективно деловање, како на војне тако и невојне циљеве, као и чињеницу да, поред становништва које је захваћено оружаним сукобом, погађа и становништво околних територија. Осим тога, нуклеарно оружје и његова употреба изазивају непоправљиву штету по животну средину а последице његових дејстава су далекосежне и стравичне.

Нуклеарно оружје спада у оружје за масовно уништење, заједно са хемијским, биолошким и сличним оружјима. Сам назив „оружје за масовно уништење“ јасно указује на то колико је значајно забранити употребу али и производњу и поседовање оваквих оружја, а један од начина за то је свакако правно регулисање на глобалном нивоу. Забрану употребе као и производње и поседовања оваквих оружја морале би следити мере разоружања као и уништења постојећег забрањеног оружја под међународним надзором. На жалост, циљ „општег и потпуног разоружања“ постављен у систему УН, који је први пут прокламован Резолуцијом Генералне скупштине 1378 из 1959.

---

* Асистент, Правни факултет Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, irena.bozic@pr.ac.rs.

године и касније поновљен у многим другим резолуцијама, није остварен. До данашњег дана међународно право није решило проблем употребе нуклеарног оружја.

Упркос бројним напорима до данас није донета Конвенција о забрани производње, употребе и држања нуклеарног оружја. Без обзира на непостојање изричите забране употребе нуклеарног оружја не може се рећи да је његова употреба дозвољена. Иако уговорне одредбе међународног права не уређују употребу нуклеарног оружја, забрана његове употребе произлази из норми међународног обичајног права. Осим тога, посредно, норме међународног хуманитарног права које се односе на забрану неселективних оружја и оружја која стварају непотребне патње људима могле би се применити и на нуклеарно оружје. Осим тога, не треба заборавити ни билатералне и мултилатералне уговоре којима су регулисани поједини аспекти нуклеарног оружја као што су Уговор о неширењу нуклеарног оружја, Уговор о космосу, Уговор о забрани тестирања нуклеарног оружја у атмосфери, космосу и под водом, и др.

1. ДОЗВОЉЕНОСТ НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА У ТЕОРИЈИ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

Међународно хуманитарно право је део међународног права које уређује односе између сукобљених страна у међународном и унутрашњем сукобу, њихова права и обавезе као и однос према лицима које ово право штити. Раније се ово право називало ратно право или право оружаних сукоба што данас није адекватна дефиниција будући да се рат сматра изопштеним из међународних односа иако стварност сваког дана неумитно обара ову премису. Чини се да се сваког дана развијају све опаснија средства и све лукавије методе ратовања захваљујући којима рат превазилази државне границе, води се на свим пољима, како војном тако и економском и технолошком, угрожавајући читав свет. Технолошки напредак човечанства праћен је и напредком у војној технологији. Тај напредак довео је до појаве нове врсте наоружања у односу на „класично“ оружје од кога се разликује по својој огромној разорној моћи и несагледивим последицима по људе и животну средину. У питању је неуклеарно оружје које данас представља једну од највећих потенцијалних претњи по опстанак човечанства.

Када су 1945. године бачене прве атомске бомбе на Хирошиму и Нагасаки отворена је нова ера у историји човечанства. Прве и једине бачене атомске бомбе показале су свету каква је заиста снага и моћ нуклеарног оружја. На тој основи коју су чиниле нова врста силе и могућност масовног уништења у доба Хладног рата стварани су односи који су држали равнотежу страха. Нова ера отворила је и дебату о дозвољености употребе нуклеарног оружја у теорији међународног права која и данас траје. Велики део доктрине сматра да је забрана употребе овог оружја садржана у постојећим

правилима која се имају применити у оружаним сукобима. Наравно, са друге стране, представници земаља које су нуклеарне силе, као и један део теорије сматрају да је његова употреба легитимна у одређеним случајевима. Они који сматрају да је употреба нуклеарног оружја легитимна у одређеним случајевима полазе од теоријског става чувеног правног и политичког мислиоца Ханса Келзена да оно што није правом забрањено то је правом дозвољено.¹ Чињеница да су САД употребиле атомско оружје 1945. а да тај акт није изричито осуђен као противзаконит у међународној заједници често се наводи као аргумент у прилог дозвољености нуклеарног оружја као и то што на нивоу општег међународног права не постоји норма која забрањује употребу нуклеарног оружја. Самим тим оно што није изричито забрањено може се сматрати дозвољеним. Наводе и примере појединих аката у унутрашњим порецима који допуштају употребу нуклеарног оружја.² Тако се нпр. у приручнику копнених снага САД заузима став да се употреба експлозивног нуклеарног оружја било од копнених, ваздушних или поморских снага, не може сматрати супротном међународном праву док се не донесе посебна забрањујућа норма.³

С друге стране, већи део доктрине је става да је забрана употребе нуклеарног оружја већ обухваћена многим међународним документима којима се забрањује или ограничава употреба одређених врста оружја. Тако Хашки правилник о законима и обичајима рата на копну каже да зараћене стране немају неограничену слободу избора средстава борбе против непријатеља а изричито забрањује употребу ратних средстава која могу да проузрокују сувишне патње.⁴ Женевски протокол из 1925. забрањује хемијско биолошки рат а та забрана сео дноси и на употребу отрова и сличних материја. Обзиром да је дејство радијације слично дејству отрова, неки аутори путем аналогije сматрају да и радијација потпада под одредбе Женевског протокола односно да је употреба нуклеарног оружја забрањена.⁵ Наводе се и Конвенција о забрани усавршавања, производње и стварања залиха биолошког и отровног оружја и о његовом уништавању као и Конвенција о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и о његовом уништавању.⁶ И најзад, Де Мартенсова

---

¹ С. Манојловић, *Међународно право и дозвољеност употребе нуклеарног оружја*, Страни правни живот бр. 3, 2009, 362.

² М. Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање, Београд 2010, 741.

³ С. Манојловић, 362.

⁴ М. Старчевић, *Извори међународног хуманитарног права*, Међународни комитет Црвеног крста, Београд 2002, 299.

⁵ Г. Перазих, *Међународно ратно право*, Култура, Београд 1966, 146.

⁶ М. Старчевић, 339.

клаузула која предвиђа да у случајевима који нису обухваћени посебним прописима ратног права, становништво и учесници рата остају под заштитом и владавином принципа међународног права, будући да они произлазе из обичаја који важе међу цивилизованим народима, закона човечности и захтева јавне свести.⁷ У складу са начелима Де Мартенсове клаузуле као и чињеницом да велики број међународних докумената ограничава начине и средства ратовања, поједини аутори извлаче закључак да је забрана употребе нуклеарног оружја временом постала норма обичајне снаге у међународном праву у смислу да је већ формиран *opinio juris* у том правцу.⁸

2. ДОЗВОЉЕНОСТ НУКЛЕАРНИХ ПРОБИ

Иако у међународном праву нема изричите норме која забрањује употребу нуклеарног оружја постоје бројни уговори и резолуције којима се посредно забрањује употреба нуклеарног оружја или употреба у одређеним подручјима као и тестирање нуклеарног оружја. Тако је 1963. године у Москви усвојен Уговор о забрани тестирања нуклеарног оружја у атмосфери, космосу и под водом.⁹ Уговорне стране су се обавезале да неће вршити тестирање нуклеарног оружја на њиховом подручју или на подручју под њиховом контролом, и то у атмосфери, укључујући и изнадзрочни простор, под водом (подразумевајући територијалне воде и отворено море) те у свакој другој околини ако би експлозија изазвала радиоактивно загађење на територији која је под њиховом контролом. Практично, овај Уговор не забрањује пробе под земљом уз горе наведен услов, па је познат и као Уговор о парцијалној забрани нуклеарних проба. Овај Уговор је имао значај за заштиту животне средине и очување биљних и животињских врста, будући да је успео да спречи загађење околине радиоактивним стварима које би биле последица вршења нуклеарних проби.

Уговор из 1963. је представљао први корак ка крајњем циљу тј. потпуној забрани тестирања нуклеарног оружја. Међународни напори усмерени ка остварењу тог циља убрзали су се након завршетка Хладног рата а кулминирали су 1996. закључивањем Уговора о потпуној забрани тестирања нуклеарног оружја. Нажалост овај Уговор није на снази иако га је потписао и ратификовао велики број држава али не и све оне без чијег потписа не може ступити на снагу а међу којима су наравно државе за које се зна или сумња да поседују нуклеарно оружје (САД, Кина, Северна Кореја, Индија, Иран, Пакистан). Тестирање нуклеарног оружја у Индији и

---

⁷ М. Крећа, 741.

⁸ Г. Перезић, 146.

⁹ Службени лист СРЈ-МУ бр. 11/63

Пакистану 1998. као и недавно у Северној Кореји показује да је питање нуклеарних проби и даље актуелно.

На данашњем степену развоја међународног права још не постоји апсолутна забрана вршења нуклеарних проби *per se*. Постоје ипак одређени простори који су слободни од нуклеарних проби. Тако можемо рећи да међународно право апсолутно забрањује нуклеарне пробе у атмосфери и под водом што је од великог значаја за очување животне средине. Такође, у свемиру су нуклеарне пробе биле забрањене још уговором из 1963. док је Уговором о начелима која уређују делатности држава на истраживању и искоришћавању свемира, укључујући Месец и друга небеска тела из 1967. свемир демилитаризован па је тако забрањено и вршење проби на небеским телима.

Ни Међународни суд правде се, нажалост, никада није изјаснио о законитости нуклеарних проби, иако је три пута имао прилике за то, 1973. и 1995. када су започети поступци поводом нуклеарних проби које је вршила Француска, и 2014. када су Маршалска острва поднела тужбу против Велике Британије, Индије и Пакистана због вршења нуклеарних проби. Наиме, тужба коју су против Француске 1973. поднеле Аустралија и Нови Зеланд због вршења нуклеарних проби у атмосфери у Јужном Пацифику, остала је без епилога јер је Француска објавила своју одлуку о престанку нуклеарних проби у атмосфери и да прелази на пробе под земљом па самим тим, по мишљењу Суда, захтеви Аустралије и Новог Зеланда немају више сврху. Линијом мањег отпора Суд је закључио да је, на основу изјава које су дате у усменој фази поступка, циљ Новог Зеланда и Аустралије да нуклеарне пробе престану и да је то а не законитост атмосферских нуклеарних проби предмет спора између странака. Иако је тужбом од Суда тражено да утврди да су нуклеарне пробе у атмосфери противне међународном праву, основни захтев тицао се забране даљих проби. До оваковог закључка Суд је дошао на основу тога што није тражена накнада штете као и тога да је захтев за проглашење проби незаконитим био само аргумент за доношење наредбе о забрани даљих проби а не посебан захтев који за последицу има деклараторну одлуку.¹⁰

У периоду између 1974. и 1992. Француска је извела пар подземних нуклеарних проби у Јужном Пацифику. Нови Зеланд је Суду поднео захтев да се та ситуација испита у складу са ставом 63 одлуке из 1974. Суд је наиме установио да он није надлежан да разматра хоће ли Француска одржати реч већ ако ће се утицати на темељ ове одлуке тужитељ може захтевати испитивање ситуације у складу са прописима Статута. Управо у овом ставу Нови Зеланд је нашао основу за подношење тужбе сматрајући да је под

---

¹⁰ *Nuclear Tests Case, New Zealand v. France, Judgment, ICJ Reports 1974, p. 475, para. 56*, преузето са <https://www.icj-cij.org/files/case-related/59/059-19741220-JUD-01-00-EN.pdf>

„темељом одлуке“ Суд подразумевао нелеганост нуклеарних проби не само у атмосфери већ било где ако оне узрокују радиоактивно загађење средине. Суд је одбацио тужбу и није разматрао наводе Новог Зеланда истичући да се његова пресуда из 1974. односила искључиво на вршење нуклеарних проби у атмосфери те да се он у овом захтеву не може бавити питањем нуклеарних проби под земљом, чак и у светлу у међувремену насталих правила о очувању животне средине.¹¹

3. РЕЖИМ НЕШИРЕЊА НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА

У циљу бављења питањима која су се појавила открићем нуклеарне енергије Организација Уједињених нација је 1949. основала Комисију за атомску енергију. У чувеном говору „Атоми за мир“ пред Генералном скупштином УН амерички председник Двајт Ајзенхауер изнео је програм којим САД свим заинтересованим државама нуде сарадњу у развоју нуклеарне енергије у мирољубиве сврхе, што подразумева пренос нуклеарне опреме и материјала. С циљем вршења надзора над коришћењем пренесене технологије 1959. основана је Међународна агенција за атомску енергију (*International Atomic Energy Agency-IAEA*).¹² У то време у окриљу УН фокус расправе о нуклеарном оружју помера се са нуклеарног разоружања на спречавање ширења нуклеарног оружја па тако Генерална Скупштина УН 1961. једногласно усваја Резолуцију 1665 која је позната и као Ирска резолуција. Овом резолуцијом нуклеарне државе су позване да се суздрже од преноса нуклеарног оружја или информација потребних за његову производњу, док се ненуклеарном државама препоручује да се обавезу како га неће производити или на други начин прибавити нуклеарно оружје.¹³

У циљу спречавања ширења нуклеарног оружја усвојен је читав низ мера међу којим посебно место заузима Уговор о неширењу нуклеарног оружја (*Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons-NPT*). Потписан 1968. године на период од 25 година ступио је на снагу две године касније. Нацрт Уговора поднеле су САД и СССР а данас има преко 200 страна уговорница. Уговором се признаје статус нуклеарне силе тј. поседовање

---

¹¹ *Request for an Examination of the Situation in Accordance with Paragraph 63 of the Court's Judgment of 20 December 1974 in the Nuclear Tests Case, New Zealand v. France, ICJ Reports 1995, p. 306, para. 63*, преузето са <https://www.icj-cij.org/files/case-related/97/097-19950922-ORD-01-00-EN.pdf>

¹² G. Bunn, *The Nuclear Nonproliferation Treaty: History and Current Problems*, преузето са https://www.armscontrol.org/act/2003_12/Bunn

¹³ Напори ирске делегације у оквиру УН у циљу скретања пажње на опасност од ширења нуклеарног оружја довели су до усвајања ове резолуције, види https://www.armscontrol.org/system/files/NPT_Timeline.pdf

нуклеарног оружја тадашњим нуклеарним силама (САД, СССР, Француска, Велика Британија, Кина) док се остале земље обавезују да неће тежити стицању статуса нуклеарне силе. Индија, Пакистан и Израел нису стране уговорнице овог уговора па су свој нуклеарни статус стекле без кршења међународне обавезе док се Северна Кореја повукла из Уговора пре проглашења свог нуклеарног статуса. Сирија, Либија, Ирак и Иран су и даље стране уговорнице. Пет нуклеарних сила је осталим државама дало позитивне гаранције безбедности, односно да ће у случају нуклеарног напада на неку од њих одмах деловати у складу са својим обавезама према Повељи УН.¹⁴ Од ступања уговора на снагу стране уговорнице сваких пет година одржавају Конференцију на којој се разматра имплементација уговора од којих су најзначајније оне из 1995 и 2000. године. Конференција одржана 1995. године имала је два задатка, да преиспита примену одредаба уговора и одлучи о његовом продужењу. Због различитог мишљења држава Конференција није успела да усвоји коначан документ о прегледу примене уговора али је без гласања усвојила пакет одлука међу којима је и она о неограниченом продужењу важења уговора.¹⁵

Уговор представља „велики компромис“ којим се настоје решити три фундаментална проблема: неширење нуклеарног оружја, мирољубиво коришћење нуклеарне енергије и нуклеарно разоружање. Дакле Уговор стреми регулисању свих аспеката употребе нуклеарне енергије а не искључиво питања неширења нуклеарног оружја. Основна карактеристика Уговора о неширењу нуклеарног оружја је подела уговорних страна на нуклеарне и ненуклеарне државе и наметање различитих обавеза овим двама категоријама. Нуклеарном државом се сматра она држава која је производила и обављала експлозије нуклеарног оружја или других нуклеарних експлозивних уређаја, пре 1. јануара 1967. године.¹⁶ Овај услов испуњавају САД, Кина, Русија, Француска и Велика Британија и оне се називају *de iure* нуклеарним државама. Индија, Израел, Пакистан и Северна Кореја, с обзиром да поседују нуклеарно оружје а нису странке Уговора, називају се *de facto* нуклеарним државама.

Основна обавеза нуклеарних држава је да не преносе, посредно или непосредно, ниједном примаоцу, било какво нуклеарно оружје или друге уређаје за нуклеарне експлозије или контролу над тим оружјем или

---

¹⁴ Ж. Новичић, *Нуклеарно оружје у међународној политици*, Међународни проблеми Vol. LVII, бр. 4, Институт за међународну политику и привреду, Београд 2005, 511.

¹⁵ О. Шуковић, *The 2005 NPT Review Conference*, Годишњак 2004-2005, Удружење за међународно право, Београд 2006, 44.

¹⁶ Чл. IX, ст.3, за цео текст уговора види <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text>

уређајима. Из формулације „ниједном примаоцу“ јасно се види да се ова обавезе не односи само на државе, било оне уговорне стране или не већ и на недржавне ентитете, попут међународних организација и војних савеза. Нуклеарне државе су такође обавезане да ни на који начин не помажу, подстичу или наводе ненуклеарне државе да производе или на било који други начин прибаве нуклеарно оружје или друге уређаје за нуклеарне експлозије или да врше контролу над тим оружјем или уређајима. С друге стране, ненуклеарне државе се обавезују да неће примити ни од кога било какво нуклеарно оружје или друге уређаје за нуклеарне експлозије или контролу над тим оружјем или уређајима, да неће производити или на било који начин прибавити нуклеарно оружје или друге уређаје за нуклеарне експлозије или контролу над тим оружјем или уређајима, те да неће тражити или примати било какву помоћ у производњи нуклеарног оружја или других уређаја за нуклеарне експлозије. Штета је што уговором нису прецизирани појмови помагања, подстицања и навођења, будући да се ради о доста уопштеним појмовима што даје могућност да се наведена обавезе подвргава субјективној процени сваке државе.

Ниједна од нуклеарних држава, страна уговорница, које комбиновано поседују 98% светског нуклеарног оружја није представила планове за опште и потпуно разоружање нити су објасниле како планирају доћи до „нуле“. Неке од њих тврде да је приступ постепеног смањења „корак по корак“ бољи приступ него забрана, али је темпо смањења значајно смањен у поређењу са деведесетим годинама. Дугорочни планови модернизације и нуклеарне политике свих пет нуклеарних држава које су стране уговора указују на то да оне намеравају да задрже значајне нуклеарне арсенале у догледној будућности. Такође, свих девет нуклеарних држава имају значајне и скупе програме модернизације нуклеарног оружја који су у току што показује да су одлучне да задрже нуклеарно оружје.¹⁷

4. РЕДУКЦИЈА НУКЛЕАРНОГ ОРУЖЈА

Најзначајније мере смањења нуклеарног оружја и разоружања постигнуте су преговорима и двостраним споразумима између САД и Совјетског савеза (SALT-I, SALT-II, START). Уговор којим се предвиђа ограничење стратешког офанзивног оружја (SALT-I) потписан је 1972. између САД и Совјетског савеза. Њиме је договорено да ће обе стране задржати постојећи ниво нуклеарних пројектилских бацача и подморница до постизања уговора о свеобухватнијим мерама. SALT-II потписан је 1979.

---

¹⁷ H. M. Kristensen, M. G. McKinzie, *Nuclear arsenals: Current developments, trends and capabilities*, International Review of the Red Cross 2015, 568.

године и имао је за циљ не редукцију већ успоравање модернизације нуклеарних ракета. Сенат САД га није ратификовао тако да никада није ступио на снагу.

Исте године када је потписан SALT-I потписан је и Уговор против балистичких ракета којим се ограничава развој антибалистичких ракетних система САД и СССР. Две године касније закључен је и Уговор о прагу за извођење нуклеарних проба којим се забрањују подземне нуклеарне пробе оружја већег од 150 килотона, а који је ступио на снагу 1990. године. Уговор о елеминисању ракета средњег и кратког домета САД и СССР закључиле су 1987. године. Ступио је на снагу следеће године а потпуно је имплентиран 1991.

САД и СССР 1991. замењују SALT уговоре Уговором о редукцији и ограничењу стратешког офанзивног оружја (START). Уз овај Уговор је наредне године потписан и Лисабонски протокол који омогућава имплементацију уговора у новонасталим околностима с обзиром на распад СССР-а. Њиме је осигурано да Русија, Белорусија, Украјина и Казахстан наставе испуњавање обавеза које је СССР преузео START уговором. Осим тога, обавезале су се да ће у наредних седам година уклонити сво нуклеарно оружје са својих територија и да ће приступити Уговору о неширењу нуклеарног оружја као земље без нуклеарног оружја, што су и учиниле 1993./4. године. Даљи кораци ка смањењу и ограничавању стратешког офанзивног оружја настављено је 1993. године потписивањем START II Уговора. Овај уговор није ступио на снагу нити су обавезе из њега извршене па су се стране 1997. године поново међусобно обавезале на испуњење уговорних обавеза са продуженим роком до 2007. године. САД и Русија су 2002. склопиле Уговор о смањењу стратешких офанзивних снага (SORT) којим су се обавезале да смање број стратешких бојевих глава при чему не морају да их униште већ само размонтирају што им омогућава да их чувају ко резерву¹⁸.

Одређени помак у редукцији нуклеарног оружја постигнут је и Уговором о забрани нуклеарног оружја у Латинској Америци и Карибима, Уговором о ненуклеарној зони у Јужном Пацифику, Уговором о зони без нуклеарног оружја у Југоисточној Азији и Уговором о зони без нуклеарног оружја у Африци створене четири зоне без нуклеарног оружја. Ови уговори садрже и Протоколе чије су стране пет признатих нуклеарних сила а којима су се оне обавезале да неће користити нуклеарно оружје против држава у овим зонама.¹⁹ Осим ових, постоји и низ уговора којима првенствени циљ регулисања није нуклеарно разоружање али садрже одредбе о забрани

---

¹⁸ Ж. Новичић, 511-513.

¹⁹ Н. Раичевић, *Употреба нуклеарног оружја и међународно хуманитарно право*, Годишњак 2004-2005, Удружење за међународно право, Београд 2006, 227.

нуклеарног оружја у одређеним срединама. Такав је случај са Уговором о Антарктику из 1959. којим се забрањују све нуклеарне експлозије и одлагање нуклеарног отпада као и било какве војне активности, војне вежбе, изградња војних објеката, итд. Уговором о начелима која регулишу делатности држава у истраживању и коришћењу космоса укључујући Месец и остала небеска тела из 1967. забрањено је постављање у орбиту око Земље било каквог објекта који носи нуклеарно оружје или било какву другу врсту оружја за масовно уништење, инсталирање таквог оружја на небеска тела, или постављање таквог оружја у космичком простору на било који други начин као и постављање војних база, уређаја и утврђења, тестирање било каквог оружја и извођење војних маневара на Месецу и осталим небеским телима. Уговором о дну мора и океана из 1971. забрањено је смештање нуклеарног и другог оружја за масовно уништење на дно мора и океана и у њихово подземље.

5. МЕЂУНАРОДНИ СУД ПРАВДЕ И НУКЛЕАРНО ОРУЖЈЕ

Међународни суд правде као врховни судски орган у међународној заједници, који својим одлукама и саветодавним мишљењима снажно утиче на развој међународног права, пропустио је, слично као и са питањем дозвољености нуклеарних проби, да се изјасни о дозвољености нуклеарног оружја и тиме допринесе стварању одговарајуће легислативе. Поводом мишљења које је Суд дао ставови су подељени. И док једни сматрају да Суд није дао јасан и прецизан одговор²⁰, други пак сматрају да се изјаснио на начин да је употреба нуклеарног оружја супротна правилима хуманитарног права.²¹ Чињеница је да су и једни и други у праву. Мишљење Суда оставља простор за различита схватања и истина је да није дат јасан и прецизан одговор. У исто време не може се порећи да се Суд у мишљењу ипак одредио са очигледним неодобравањем у односу на нуклеарно оружје, те његову употребу сместио у оквире постојећих регулатива и забрана у међународном праву.

Наиме 1994. године Генерална скупштина УН обратила се Међународном суду правде са захтевом да хитно донесе саветодавно мишљење о питању да ли је претња или употреба нуклеарног оружја дозвољена међународним правом. У свом захтеву Генерална скупштина је истакла да постојање и развој нуклеарног оружја представља озбиљну опасност за човечанство и позвала се на своје резолуције у којима је употреба нуклеарног оружја означена као кршење Повеље и злочин против човечанства. О поднетом захтеву обавештене су све државе које су

---

²⁰ В. Димитријевић, Д. Поповић, Т. Папић, В. Петровић, *Међународно право људских права*, Београдски центар за људска права, Београд 2007, 358.

²¹ Р. Етински, *Међународно јавно право*, Нови Сад 2007, 521.

овлашћене да се појаве пред судом као и Организација УН. У писаној фази поступка поднете су изјаве бројних држава. Након окончања писаног дела поступка Суд је одлучио да се писана фаза учини доступна јавности и да се одржи усмена расправа.

Након детаљног разматрања постављеног питања, Суд је једногласно заузео став да не постоји нити уговорно нити обичајно правило међународног права које не дозвољава претњу нити употребу нуклеарног оружја. Постојећи међународни уговори који се односе на забрану даље производње, продаје или уступања нуклеарног оружја који би довели до стварања нових нуклеарних сила не забрањују изричито његову употребу. Иако се у тим уговорима нуклеарне силе ограничавају оне ипак задржавају могућност да га у неким специфичним ситуацијама употребе. Ни у међународном хуманитарном праву Суд није нашао конкретну забрану употребе нуклеарног оружја, будући да се нуклеарно оружје почело масовније производити и примењивати након што је већи део хуманитарног права кодификован у Женевским конвенцијама из 1949. године. То наравно не значи да је употреба нуклеарног оружја у складу са основним принципима хуманитарног права посебно принципом хуманости, с обзиром на недискриминаторску црту нуклеарног оружја. Оно што је битно јесте да се Суд потврдно изјаснио о примењивости правила хуманитарног права на случајеве употребе нуклеарног оружја. А ако се употреба нуклеарног оружја стави у контекст правила и начела хуманитарног права онда се може видети да став Суда свакако иде у правцу забране овог оружја.

На жалост, држећи се строго постојеће регулативе, са 13 гласова према 3 Суд је нашао да не постоји ни једно обичајно ни уговорно правило међународног права које успоставља универзалну забрану претње или употребе нуклеарног оружја. Према томе, Суд на ово питање није одговорио ни позитивно ни негативно, већ је нашао компромисно решење. Иако Суд због непостојања изричите одредбе која забрањује употребу нуклеарног оружја није могао да заузме став да је та употреба у супротности са међународним правом, не може се извести закључак да Суд сматра да је употреба нуклеарног оружја легитимна. Такав закључак произлази из самог мишљења Суда којим је претња или употреба нуклеарног оружја постављена у крајње рестриктивне оквире. Наиме, Суд је претњу или употребу нуклеарног оружја која би била у супротности са чланом 2. став 4. Повеље УН и уколико не би били испуњени услови за самоодбрану из члана 51. Повеље, означио као противправну. Суд је још истакао да претња или употреба нуклеарног оружја морају бити у складу са правилима међународног права које се примењују у оружаним сукобима, посебно у складу са принципима и правилима међународног хуманитарног права као и са обавезама које произлазе из уговора и других докумената који за предмет имају нуклеарно наоружање. Суд сматра да би претња или употреба

нуклераног оружја генерално била противна међународном праву које се примењује у оружаним сукобима посебно правилима хуманитарног права. Имајући у виду садашње стање у међународном праву, Суд не може дефинитивно одлучити да ли би претња или употреба нуклеарног оружја у у екстремном случају самоодбране, када је угрожен опстанак државе, била законита или не. Немогућност да донесе дефинитиван закључак о законитости или незаконитости нуклеарног оружја Суд је нашао и у фундаменталном праву сваке државе на опстанак, односно у праву на самоодбрану, будући да се одредбе Повење УН које се односе на самоодбрану не ограничавају на неко посебно оружје. Суд, такође обавезује државе да наставе преговоре у доброј вери који ће довести до нуклеарног разоружања под међународном контролом.²²

На крају, поставља се питање у чему је значај овог мишљења с обзиром да Суд није дао јасан одговор на постављено питање? Пре свега, у мишљењу је Суд једногласно утврдио да претња употребом или употреба нуклеарног оружја треба да буде компатибилна са правилима и принципима међународног права које се примењује у оружаном сукобу, посебно са правилима и принципима међународног хуманитарног права. Ово је значајно јер је очигледно да су правила о извођењу непријатељстава уређена Хашким конвенцијама, услед технолошког развоја, постала „застарела“ и да не координирају са новим методама и средствима ратовања и отуда их је било потребно на неки начин ревидирати и усагласити са постојећим стањем.. Од велике важности је и позив који је у мишљењу Суд упутио свим државама са нуклеарним наоружањем да наставе преговоре о нуклеарном разоружању, посебно ако се има у виду да то није било део захтева за саветодавним мишењем који је упућен Суду. На овај начин Суд покушава да изврши притисак на државе да поштују своје међународне обавезе, односно у овом случају пошто те обавезе нису стриктно дефинисане, да се, ако је могуће, оне формулишу.

ЗАКЉУЧАК

Постојање и развој нуклераног оружја представљају једну од највећих претњи по човечанство данас. Последице употребе овог оружја су стравичне и далекосежне, како по људе тако и по животну средину. И поред свега тога до данас се у праву није искристалисала апсолутна забрана употребе нуклераног оружја, што је донекле разумљиво ако се има у виду да су државе које поседују нуклеарно оружје уједно и највеће светске силе. То наравно не значи да је употреба нуклеарног оружја дозвољена. Забрана нуклеарног

---

²² *Legality of the threat or use nuclear weapons*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, преведено и сумирано од стране аутора. Преузето са <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>

оружја може се извући из бројних правила међународног хуманитарног права.

Иако у међународном праву нема изричите норме која забрањује употребу нуклеарног оружја постоје бројни уговори и резолуције којима се посредно забрањује употреба нуклеарног оружја или употреба у одређеним подручјима као и тестирање нуклеарног оружја. Најпре је 1963. године у усвојен Уговор о забрани тестирања нуклеарног оружја у атмосфери, космосу и под водом који је ослободио наведене просторе нуклеарних проби да би 1996. био закључен Уговор о потпуној забрани тестирања нуклеарног оружја. Нажалост овај Уговор није ступио на снагу иако су га потписале и ратификовале многе државе али не све без чијег потписа не може ступити на снагу а међу којима су наравно и оне које поседују или се сумња да поседују нуклеарно оружје. У циљу спречавања даљег ширења нуклеарног оружја 1968. године донет је Уговор о неширењу нуклеарног оружја који има три циља: неширење нуклеарног оружја, мирољубиво коришћење нуклеарне енергије и нуклеарно разоружање. До данас ниједна од нуклеарних сила, страна потписница овог уговора, није представила своје планове како ће доћи до потпуног разоружања. Напротив, њихове нуклеарне политике и дугорочни планови јасно показују да су одлучне у намери да нуклеарно оружје не само задрже већ и унапреде.

Одређени помаци у нуклеарном разоружању и неширењу нуклеарног оружја постигнути су и споразумима закљученим између САД и СССР (SALT-I, SALT-II, START, START- II). Осим тога, одговарајућим регионалним уговорима створене су зоне без нуклеарног оружја у Африци, Југоисточној Азији, Јужном Пацифику, Латинској Америци и Карибима. Постоје и други уговори, којима првенствени циљ доношења није нуклеарно разоружање али забрањују употребу нуклеарног оружја у одређеним областима. Такав је случај са Уговором о Антарктику, Уговором о дну мора и океана, Уговором о начелима која регулишу делатности држава у истраживању и коришћењу космоса укључујући Месец и остала небеска тела.

Велики ветар у леђа забрани нуклеарног оружја и нуклеарних проби могао је да да Међународни суд правде као врховни судски орган чија мишљења и одлуке имају јак утицај на међународно право. Држећи се строго захтева и питања који су му постављени у вези са нуклеарним пробама, Суд је сматрао да је позван само да се изјасни о конкретном случају а не о законитости нуклеарних проби уопште, пропуштајући тако прилику да на свој начин допринесе апсолутној забрани нуклеарних проба. Када је у питању дозвољеност употребе нуклеарног оружја или претња употребом, а поводом питања које му је упутила Генерална скупштина УН, Суд се опет уско и строго поставио. Суд је нашао да не постоји ни једно обичајно ни уговорно правило међународног права које успоставља универзалну забрану

претње или употребе нуклеарног оружја. Наравно, Суд је у свом мишљењу евентуалну употребу нуклеарног оружја ставио у крајње рестриктивне оквире и позвао државе да наставе преговоре у циљу коначног разоружања. Дакле Суд је дао компромисан одговор на постављено питање, ни апсолутна забрана ни слободна употреба али све то не мења чињеницу да је заузео став који оставља простора за различита схватања и да није дао прецизан одговор на питање које му је постављено. Чини се да Суд нагиње забрани нуклеарног оружја али као правно тело такву забрану није могао да нађе у постојећим правилима и прохибицијама међународног права. Такође, употребу нуклеарног оружја ставио је у оквире правила и принципа правила о оружаним сукобима што је врло значајно будући да су та правила постала анахрона услед технолошког развоја па су на овај начин у неку руку ревидирана и усаглашена са постојећим стањем.

На крају можемо рећи да упркос бројним напорима и одређеним резултатима који су постигнути, остаје чињеница да је нуклеарно оружје и даље присутно. Јасно је да би скоро свака употреба нуклеарног оружја довела до повреде међународног права због чега је потребно забрану употребе нуклеарног оружја изричито прописати. Питање је међутим, колико је у реалним околностима и условима, а имајући у виду ко су највећи поседници нуклеарног оружја, могуће донети такву забрану? И ако се донесе, да ли би она била поштована? Нуклеарне силе, иако преузимају одговарајуће обавезе и „раде“ на нуклеарном разоружању, у пракси показују мало или нимало намере и спремности не само да се нуклеарно разоружају већ ни да смање свој нуклеарни арсенал. А случајеви у пракси која показују немогућност санкционисања кршења међународног права, посебно од стране великих сила, стварају велику сумњу да ће овај проблем бити успешно решен.

Irena BOŽIĆ

Assistant, Faculty of Law

University of Priština temporarily settled in Kosovska Mitrovica

THE PROHIBITION OF NUCLEAR WEAPONS IN INTERNATIONAL LAW

Summary

The existence and development of nuclear weapons is one of the biggest threats to humanity today. The consequences of using these weapons are terrible and far-reaching, both to people and to the environment. Despite all that, to date, the absolute ban on the use of nuclear weapons has not really been crystallized, which is somewhat understandable given the fact that nuclear-weapon states are also the world's largest forces. Of course this does not mean that the use of nuclear

weapons is permitted. The ban on nuclear weapons can be drawn from numerous rules of international humanitarian law

Keywords: nuclear weapons, nuclear test, Nuclear Non Proliferation Treaty, Agreement on banning the testing of nuclear weapons in the atmosphere, the cosmos and underwater, International Court of Justice.

Списак коришћене литературе

1. С. Манојловић, *Међународно право и дозвољеност употребе нуклеарног оружја*, Страни правни живот бр. 3, 2009
2. М.Крећа, *Међународно јавно право*, Правни факултет Универзитета у Београду, Центар за издаваштво и информисање, Београд 2010
3. М. Старчевић, *Извори међународног хуманитарног права*, Међународни комитет Црвеног крста, Београд 2000
4. Г. Перазић, *Међународно ратно право*, Култура, Београд 1966
5. G. Bunn, *The Nuclear Nonproliferation Treaty: History and Current Problems*, преузето са https://www.armscontrol.org/act/2003_12/Bunn
6. Ж. Новичић, *Нуклеарно оружје у међународној политици*, Међународни проблеми Vol. LVII, бр. 4, Институт за међународну политику и привреду, Београд 2005
7. О. Шуковић, *The 2005 NPT Review Conference*, Годишњак 2004-2005, Удружење за међународно право, Београд 2006
8. Н. М. Kristensen, М. G. McKinzie, *Nuclear arsenals: Current developments, trends and capabilities*, International Review of the Red Cross 2015
9. Н. Раичевић, *Употреба нуклеарног оружја и међународно хуманитарно право*, Годишњак 2004-2005, Удружење за међународно право, Београд 2006
10. В. Димитријевић, Д. Поповић, Т. Папић, В. Петровић, *Међународно право људских права*, Београдски центар за људска права, Београд 2007
11. Р. Етински, *Међународно јавно право*, Нови Сад 2007
12. *Nuclear Tests Case, New Zealand v. France, Judgment, ICJ Reports 1974, p. 475, para. 56*, преузето са <https://www.icj-cij.org/files/case-related/59/059-19741220-JUD-01-00-EN.pdf>
13. *Request for an Examination of the Situation in Accordance with Paragraph 63 of the Court's Judgment of 20 December 1974 in the Nuclear Tests Case, New Zealand v. France, ICJ Reports 1995, p. 306, para. 63*, преузето са <https://www.icj-cij.org/files/case-related/97/097-19950922-ORD-01-00-EN.pdf>

14. *Legality of the threat or use nuclear weapons*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1996, преузето са <https://www.icj-cij.org/files/case-related/95/095-19960708-ADV-01-00-EN.pdf>
15. Уговор о неширењу нуклеарног оружја, преузето са <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/npt/text>